

S-a consemnat, nu de mult, în analele culturii românești terminarea lucrărilor de restaurare, în formă și dimensiuni complete, a marelui monument triumfal — Tropaeum Traiani — de la Adamclisi.

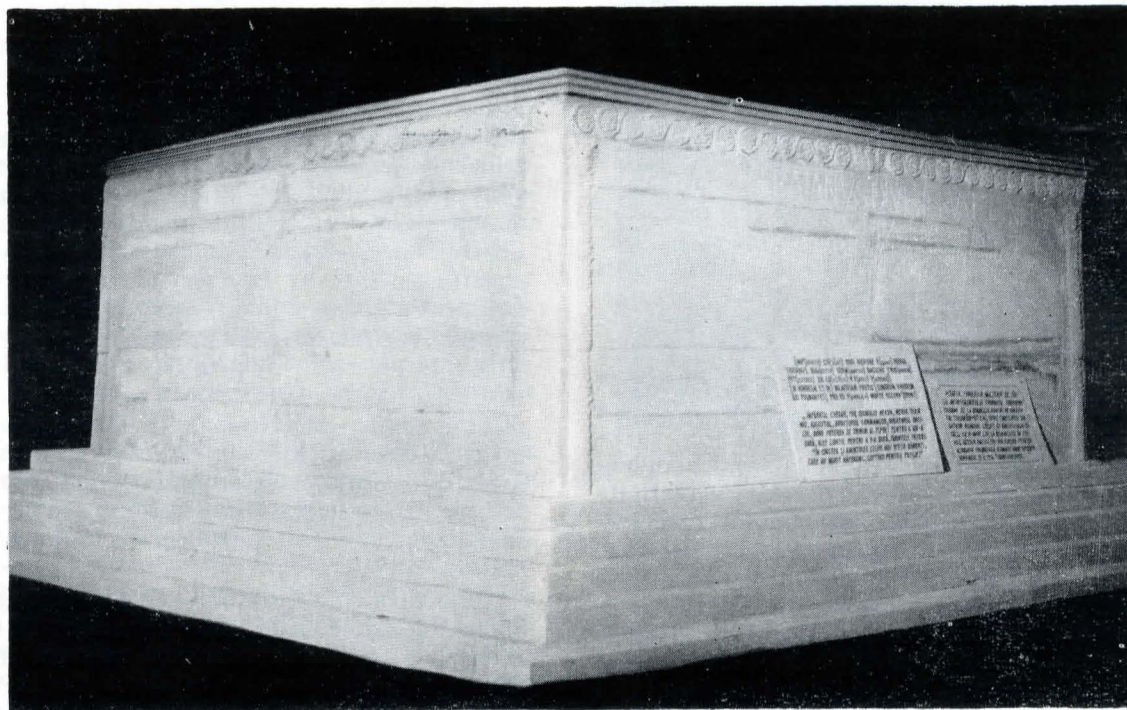
Procedeul restaurării, adoptat de proiectanți și beneficiari, urmărea mai întâi conservarea nucleului de piatră și mortar, aflat atunci într-un proces progresiv și ireversibil de distrugere, și apoi realizarea imaginii integrale a marelui edificiu. S-a realizat o crustă de beton, compusă din „simili” ai elementelor figurate și nefigurate — fără minuție și estetică sculpturală — aplicate pe o tîmplărie metalică, înfățișîndu-ni-se în ultimă instanță o imagine tot atît de prețioasă și originală ca și o lucrare de artă propriu-zisă.

Ansamblul se constituie într-o unitate arhitectonică de elevată condiție conceptuală, în care tradiția unor astfel de „trofee” antice este, în cazul monumentului de la Adamclisi, depășită cu mult prin dimensiuni, armonie și ornamentică. Ultimul atribut însă trebuie considerat nu numai ca valoare de simbol istoric și artistic, care în istoriografia română și străină a prilejuit atîtea controverse — finalizate însă de autorități

Ca să-i disecăm istoria, în toate interstițiile sale, ar necesita un cadru larg și căutări complicate. Istoriografia românească și străină — pentru a rezuma totuși unele elemente esențiale a înregistrat, de la Grigore Tocilescu încoace, capitole însemnate, în special cu referire la monument și mai puțin despre mausoleu și altar. Aceasta nu fiindcă ultimele două n-ar fi reținut atenția cercetătorilor — dimpotrivă — ci fiindcă dispăruseră aproape total în decursul veacurilor.

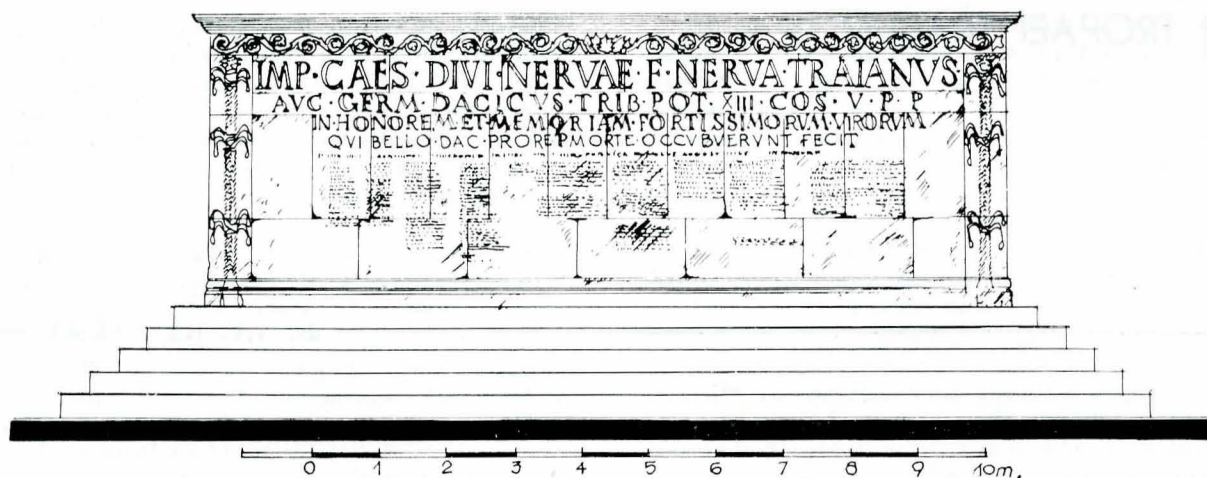
Studii de specialitate, cu determinări veridice datorate lui Grigore Tocilescu și prof. Radu Vulpe, au căpătat în istorie o binemeritată recunoaștere, dar aceasta nu exclude receptarea unor opinii mai vechi formulate de cercetătorii români și străini în ultimele decenii.

Cercetătorii au pornit de la inscripția ale cărei fragmente, alături de altele numeroase de arhitectură, s-au descoperit în movila nu prea înaltă ce se află la circa 200 m spre răsărit de monument. Vom proceda la fel. Și, pentru a spori înțelegerea cititorului despre acest prețios document epigrafic, să ne apropiem de textul introductiv: „*In memoriam fortissimorum virorum qui pugnantes pro republica «bello dacico» morte*



științifice mondiale, prin adresă directă la etnogeneza românească — ci și ca parte a unui mare complex monumental — comemorativ — căruia i se mai înscriu încă alte două obiective arheologice: un *mausoleu* și un *altar militar funerar*. Toate trei au fost sistematizate după norme ambientale specifice, în funcție de evenimentele istorice evocate chiar unice în aria civilizației latine. Alături de cetatea de pe Valea Urluiei — la obîrșie, geto-dacică — al cărei nume *Civitas Tropaei Traiani*, atestat de inscripțiile romane, se asociază organic monumentului, se obține un ecosistem urban, inedit și insolit, săpăturile arheologice aducîndu-ne mereu știri despre cele mai variate ipostaze ale sale din antichitate.

*occubuerunt*” (Spre amintirea celor mai viteji bărbați care, au luptat pentru patrie — în războiul cu dacii — aflîndu-și moartea). Urmează apoi, înșiruite pe mai multe registre de pe suprafețele verticale ale tuturor celor patru fețe, numele a circa 3.800 de soldați romani, săpate în litere latine care acum se citesc atît de anevoios. Cum în capul listei apare cuvîntul *praefectus*, care în chip obligatoriu însoțea numele, dispărut prin vătămarea pietrei, a unui comandant, învățatul german C. Cichorius, în a sa *Die römischen Denkmäler in der Dobrukscha*, Berlin 1904, a formulat ipoteza că era vorba de Cornelius Fuscus, generalul împăratului Domițian care se găsea în fruntea legiunilor romane în lupta cu Decebal din anul 88 e.n.,



cînd a pierit de sabia oștenilor daci la *Tapae*, în munții Daciei. Se conchidea fals că *Tapae* se afla în Moesia Inferior — deci în dreapta Dunării — nu în Dacia, cum indicau atît de explicit izvoarele antice. Greșeala era evidentă.

Apoi, au fost alți cercetători care au admis numai pe jumătate teoria lui Cichorius. Astfel, R. Seyme, C. Patsch, Em. Doruțiu, N. Gostar, spun că într-adevăr *Tapae* nu poate fi localizat la Adamclisi, și că în realitate altarul este un *cenotaf* în care s-au adăpostit osemintele soldaților lui Domițian, aduse din amintita localitate dacică; aceasta, după anul 106 cînd s-au încheiat ostilitățile cu Decebal, și cînd, odată cu monumentul triumfal, s-au ridicat și celelalte două obiective. De altfel, inscripția monumentului începe cu invocarea lui *Marte Răzbunătorul* (Mars Ultor!), de unde concluzia că romanii s-au revansat pentru înfrîngerea rușinoasă din anul 88 e.n.

Chiar și așa, ipoteza a doua este în flagrantă contradicție cu izvoarele epocii, a căror analiză critică, coroborată perfect realităților de la Adamclisi, a dus către încheieri sigure și veridice, gîndite cu totul altfel. Și, cel care are marele merit de a fi deslușit convingător sensul istoric al altarului și al mausoleului este prof. Radu Vulpe, ale cărui exegeze, rediate academic în a sa *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938 și mai tirziu în *Din istoria veche a Dobrogei*, vol. II, București, 1968 (Romanii de la Dunărea de Jos), ca să nu mai amintim alte zeci de studii consacrate aceleiași probleme, concentrează argumente irefutabile în favoarea apartenenței tuturor celor trei obiective de la monument, la epoca lui Traian. Folosind cu discernămint și acribie desăvîrșită pe Cassius Dio; analizînd scenele de pe Columna de la Roma și examinînd atent documentele arheologice de la Adamclisi, cunoscutul cercetător român ajunge la conchiderea cea mai sigură că ostașii, ale căror nume apar în inscripțiile altarului, sînt aceia care au participat direct la bătălia dintre legiunile lui Traian și detașamentele de daci, bastarni (buri), sarmați etc., coaliizații lui Decebal, în iarna anilor 101—102 e.n. Iar comandantul, al cărui nume nu s-a păstrat pe piatră, este în realitate un *praefectus castrorum*, care comanda așa-numiții *missici* — soldați care îngrijeau de spatele frontului, de administrație. El a fost obligat să intervină în luptă într-un moment critic pentru legiunile imperiale, atunci cînd soarta bătăliei crîncene atîrna în favoarea localnicilor. Schimbarea de direcție a rezultatului s-a făcut numai prin intervenția energetică și sigură a acestui înalt și viteaz ofițer — dar aceasta cu prețul propriei vieți. Rămășițele sale, culese de pe cîmpul de bătălie, au fost adăpostite în marele mausoleu ale cărui urme se mai sesizează încă și astăzi în movila ce se afla la circa 40 m nord de monument.

Dacă astfel se explică semnificația celor trei părți constitutive ale complexului comemorativ de la Adamclisi, este de la sine înțeles că restaurarea începută în urmă cu cîțiva ani și isprăvită în 1977 — cu rezultatul revelator al aceluiași uriaș simbol al Victoriei, trofeul — trebuie continuată, aplicîndu-se măsuri identice altarului și mausoleului. Astăzi sîntem bene-

ficiarii restaurării grafice a altarului, prin strădaniile lui Gr. Tocilescu și ale colaboratorilor săi, Otto Bendorff și Georg Niemann, publicată de învățatul român în a sa *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, București, 1900. Se redă aici partea inferioară a fațadei altarului. Desigur, lipsa a numeroase părți constitutive ale adăpostului funerar a împiedicat pe autori să-i restituie înfățișarea totală, sigură. A rămas loc pentru unele intervenții. Dar, chiar și astfel redată, pe baza unor resturi de fragmente epigrafice și de arhitectură, reconstituirea este demnă de încredere și admirație, eventualele scăpări neputînd împieta cu nimic aspectul său general. Este de formă paralelipipedică, cu laturile de cîte 12 m lungime și înălțime de circa 7 m, la bază cu cinci rînduri de trepte. Acoperișul plat-susține poate în elevație și altceva — are un antablament ornamentat care se racordează armonios cu friza de dedesubt, pe care aleargă vrejuri de acant la colțuri, pe verticală, trunchiurile de copaci, ingenios stilizate în basorelief, parcă ar fi „palmieri” de care sînt legați cu mîinile la spate, unui prizonier înfățișat pe festonul attic al monumentului.

Important de relevat este că acest edificiu funerar, ca și mausoleul amintit și trofeul, fac împreună un sistem arhitectonic unitar, structurat ireproșabil, clădit din aceeași piatră din cariera alăturată de la Deleni. Reconstituirea întregului triptic constituie un imperativ. Chiar cu riscul că sporim convenționalismul în redobîndirea imaginii integrale — sau numai parțiale — a altarului, se cîștigă mult pentru cauza operei de restaurare — prin obținerea unei replici, și se exclude deci anastiloza, care ar însemna și folosirea pieselor originale. Dintr-o dată, s-ar anula și solitudinea monumentului, care se resimte la vremea aceasta, sporindu-i interesul tocmai prin animarea peisajului înconjurător cu completările de drept.

Și dacă astfel două din cele trei părți constitutive vor împlini opera de restituire patrimonială a monumentului triumfal cu altarul militar funerar, rămîne numai o chestiune minoră, de timp și cercetare mai atentă, a mausoleului, căruia trebuie să i se găsească posibilitatea întregirii grafice, pentru ca imediat apoi, să fie transpusă la scara reconstituirii concrete pe teren.

Iată opera de răspundere și prestigiu la care s-a angajat Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța, care prin talentul și pasiunea aceluiași restauratori, Ion Nicolae și Gheorghe Culea, care au redat nu de multă vreme în piatră chipul trofeului, procedează acum, cu migală și hărnicie la turnarea *simililor* figuranți ai altarului.

Numai astfel înțelegem că trebuie recuperat marele ansamblu arhitectonic de la Tropaeum Traiani și integrat ambianței totale a entității muzeale de valență care depășește cu mult granițele țării — fiindcă, așa cum am mai avut prilejul s-o spun, trofeul nu aparține numai nației române, ca sens istoric și apartenență patrimonială directă, ci întregii civilizații contemporane clădite, între altele, și pe fundamentul moștenirii latine.